

Franjo Emanuel HOŠKO, **Grga Čevapović osporavatelj ranog liberalizma**, Salesiana, Zagreb, 2011., 363 str.

Grga Čevapović, hrvatski franjevac, pisac, povjesničar, pravnik i provincijal, dosad je bio zapažen i najpovoljnije valoriziran kao jedan od preteča ilirskog preporoda zbog svojih nastojanja usmjerenih pravopisno-jezičnom sjedinjenju hrvatskih zemalja u prvoj polovini 19. stoljeća. Knjiga Franje Emanuela Hoška ponajprije je usredotočena na osvjetljavanje uloge fra Grge Čevapovića kao književnika, kulturnog djelatnika i promicatelja obnove autentične franjevačke baštine u razdoblju kasnog jozefinizma. Velik broj relevantnih izvora i popratne literature koje je autor koristio prilikom pisanja izvor su brojnih činjenica koje kroz lik i djelo fra Grge Čevapovića osvjetljuju društveno-politička i duhovna strujanja

kako hrvatskog društva i Crkve početkom 19. stoljeća tako i šireg područja Habsburške Monarhije, okvira bez kojega je nemoguće pristupiti ovoj znanstvenoj raspravi.

U uvodnom poglavlju »Znano i neznano o Grgi Čevapoviću« autor iznosi osnovne naznake o Čevapovićevu radu na književno-kulturnom području i području obnove franjevačke baštine među franjevcima u Slavoniji i Podunavlju. Ističući te dvije bitne oznake Čevapovićeve djelovanja, autor iznosi dosadašnja istraživanja o osobi i djelu fra Grge Čevapovića, čime ujedno postavlja i okvir, odnosno temelj, daljnje znanstvene razrade ove teme. Sva daljnja poglavlja Hoškove knjige razrada su ove ranije sažete tematike, temeljene u prvom redu na brojnim relevantnim izvorima bogate arhivske građe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, ali i pojedinih mađarskih samostana, istraživanjima austrijskih, njemačkih i mađarskih povjesničara o razdoblju kasnog jozefinizma i obnovnog katoličanstva te na studioznoj analizi Čevapovićeve literarne ostavštine.

Prvi dio knjige, »Franjevci u Slavoniji i Podunavlju u vremenu kasnog jozefinizma«, podijeljen je na četiri poglavlja u kojima autor daje sustavan tematski uvid u idejnu i pravnu podlogu jozefinizma kao i njegove posljedice za franjevački život na području Slavonije i Podunavlja. Tako u prvom poglavlju »Prepoznatljivost kasnog jozefinizma« Hoško na temelju analize objavljenih radova njemačkih i austrijskih autora te arhivskih izvora sustavno i pregledano izlaže idejnu podlogu jozefinizma, njegovu provedbu u Habsburškoj Monarhiji, posljedice na crkvenom planu, s osobitim osvrtom na franjevce kontinentalne Hrvatske. Govoreći o prijelazu radikalnog jozefinizma iz vremena cara Josipa II. u kasni jozefinizam, koji će obilježiti vladavinu Leopolda II., Franje II. i Ferdinanda V., Hoško, kao dobar poznavatelj ove tematike, precizno prikazuje lice i naličje kasnog jozefinizma, njegovu višedejnost, s posebnim osvrtom na položaj redovnika u jozefinizmu. Ovdje donosi različite poglede više povijesnih škola vezane uz percipiranje jozefinizma i njegovih bitnih sastavnica u odnosu prema Crkvi, osobito onih koje su se odražavale na hijerarhijsko uređenje i odnose te na pastoralno djelovanje i organizaciju. Nadalje, u ovom poglavlju progovara o zahtjevima austrijskih biskupa o obnovi redovnika i položaju slavonskih i podunavskih franjevaca u kasnom jozefinizmu, čime otvara temu o prepoznatljivosti kasnog jozefinizma u ustroju franjevaca. Obrađujući ovu temu iznosi usporedbe između radikalnog i kasnog jozefinizma sa svim njihovim konstantama, zatim na koji se način odustajanje od radikalnog jozefinizma konkretno odrazilo na ustroj franjevaca u Monarhiji kao i vlastitosti kasnog jozefinizma u odnosu na taj ustroj.

Drugo poglavlje »Kraj radikalnog jozefinizma i slavonsko-podunavski franjevci« najvećim je dijelom posvećeno obnoviteljskom programu Josipa Paviševića, tadašnjeg provincijala Franjevačke provincije sv. Ivana Kapistrana, koji u vrijeme kasnog jozefinizma svojim programom franjevačke obnove oslikava stvarno stanje i nastojanja slavonskih i podunavskih franjevaca u obnovi franjevačkog načina života i ustroja. Osim Paviševićeva programa i pristupa franjevačkoj obnovi, njegovih napora oko vanjske i unutarnje konsolidacije Provincije te vraćanja samostana u Osijeku i sprječavanja otuđenja samostana u Zemunu, opisan je i njegov pokušaj vraćanja na predjozefinistički ustroj.

Problematiku drugog poglavlja, usredotočenu ponajprije oko osobe Josipa Paviševića, autor će u trećem poglavlju »Provincija sv. Ivana Kapistrana od Paviševića do Čevapovića« proširiti na djelovanje njegovih nasljednika na službi provincijala. Tematski obrađujući

provincijale Kapistranske provincije u posljednjem desetljeću 18. stoljeća i u prva dva desetljeća 19. stoljeća, Hoško je kroz osobe tadašnjih provincijskih poglavara obuhvatio sve obnovne pokušaje i njihove moguće realizacije, opisujući pritom društveno-politički i duhovni kontekst vremena u kojem će stasati Grga Čevapović.

Stoga je posljednje, četvrto, poglavlje ovoga prvog dijela posvećeno Čevapovićevu školovanju i nastavnom djelovanju, vremenu u kojem se afirmira u nositelja ideja reformnog katoličanstva i kao takav u osporavatelja tek nastajućega ranog liberalizma. »Čevapović kao učenik i učitelj« naslov je poglavlja u kojem Hoško, kroz kratak uvodni pregled društveno-političkih i crkvenih prilika u prijelaznom razdoblju jozefinizma početkom 19. stoljeća, progovara o Čevapovićevu školovanju i školskom djelovanju u razdoblju kasnog jozefinizma. Govoreći o njegovu teološkom i filozofskom obrazovanju, autor daje široku sliku ondašnjih obrazovnih prilika na području Kapistranske provincije pišući o kasnojozefinističkom filozofskom učilištu u Baji, osnivanju bogoslovne škole u Vukovaru, zatim o Lanosovićevoj preuredbi bogoslovne škole u dva odjela te naposljetku o nastavnoj osnovi teološkog školovanja. Čevapovićevo djelovanje kao nastavnika predstavljeno je dvama priručnicima koje je sam napisao, iako su vlasti zabranile nastavnicima služiti se vlastitim priručnicima.

»Grga Čevapović – osporavatelj kasnog jozefinizma« naslov je drugog dijela Hoškove knjige, podijeljenog u četiri poglavlja. Sam naslov govori kako je u ovome dijelu riječ o Čevapovićevu zreлом razdoblju, vremenu kada u dva navrata vrši službu provincijala. Vrijeme je to obilježeno njegovim sudjelovanjem na provincijskim saborima u Mohaču 1824. i 1829. godine, gdje su bile prihvaćene nove uredbe o životu i djelovanju Provincije, koje je on priredio s namjerom da članove svoje pokrajinske zajednice oslobodi od načela i utjecaja jozefinizma. Čevapović se kao provincijal zauzima za objavljivanje *Svetoga pisma* u prijevodu Matije Petra Katančića. Sudjeluje na pokrajinskoj crkvenoj sinodi 1822. u Požunu i ostavlja u rukopisu povijest toga događaja. Sastavlja danas izgubljenu povijest hrvatskog naroda (*Povijest ilirska*) te daje tiskati dvije knjige arhivske građe o povijesti svoje provincije. Raspravlja o pravopisu hrvatskog jezika s Tomom Koščakom i u duhu književnosti hrvatskog narodnog preporoda piše dramu o Josipu Egipatskom.

Prvo poglavlje »Opći uvid u vjerski i moralni život katolika u vremenu kasnog jozefinizma« obrađuje povijest Crkve u Banskoj Hrvatskoj u prvoj polovini 19. stoljeća na temelju radova crkvenih i građanskih povjesničara. Ponajprije je usredotočeno na zbivanja koja su imala političko, društveno i kulturno značenje, a odražavala su se i na crkvenom polju. S druge strane Hoško obrađuje dosad slabo poznatu i u povijesnim radovima zanemaranu temu Opće nacionalne ugarske sinode iz 1822. godine, koja se bavila nizom pitanja crkvenog života onog vremena, ukazavši na vjersko i moralno stanje Crkve u Banskoj Hrvatskoj. Temeljeći ovo istraživanje na sinodalnim dokumentima i radovima relevantnih autora, Hoško je prikazao, osim programa i rada sinode, glavne i sporedne razloge opadanja moralnog života katolika, posebno naglašavajući Čevapovićevo mišljenje o tome. Između ostalog, iznosi zaključke sinode, odnosno sredstva koja su bila predložena za buđenje moralne obnove kod naroda, gdje se kao jedan od uzroka navode i *nove filozofije*, koje su u svojoj biti bezbožne i nanose štetu ćudoređu kršćanskog naroda.

Drugo poglavlje posvećeno je isključivo Čevapovićevim *Assertiones ex theologia morali et pastoralis, nec non universo iure ecclesiastico*, tezama iz pastoralnog bogoslovlja, koje

su ujedno i središnji dio spisa. Ovo opširno poglavlje svojevrsna je analiza spomenutih teza s istaknutim glavnim točkama. Bitna odlika nalazi se u činjenici da je Čevapović svoje *Assertiones* najvećim dijelom preuzeo iz priručnika pastoralnog bogoslovlja Maura Schenkelea, tiskanog 1802. godine, koji je bio najudaljeniji od jansenističkih shvaćanja i stoga što njegov autor nije prihvaćao ideje suvremenog racionalizma. Čevapović je ipak prema Schenkelovu priručniku pokazao određenu samostalnost. Njegov je priručnik razdijeljen u tri dijela, dok su *Assertiones* podijeljene u četiri dijela, a dodan im je i peti – s pastoralnim uredbama koje je donosio car kao ugarski kralj ili Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće. Tako su obrađene teme koje se odnose na službu pastoralnog poučavanja: katehezu, pobudu, propovijed. Zatim pastoralne zadaće pojedinačnog poučavanja, kao što su poučavanje u vjeri, opominjanje i poticanje, popravljivanje i karanje, tješjenje, briga za bolesne, za zatvorenike i na smrt osuđene kao i briga za umiruće. Nakon toga slijede osobite pastoralne zadaće i dužnosti dijeljenja sakramenata, gdje se većim dijelom govori o pastoralnim zadaćama dušobrižnika, a zatim dio u kojem se govori o samom liku dušobrižnika.

»Rasprava o redovnicima na ugarskoj nacionalnoj sinodi (1822.)« naslov je trećega poglavlja. Na sinodi koja se, kao što je već rečeno, bavila moralnom i vjerskom obnovom naroda i klera, a napose protucrkvenim liberalnim strujanjima u društvu, poniklim iz jozefinizma, uvrštena je i tema koja se odnosila na obnovu redovničkog života putem promjena u redovničkom zakonodavstvu. Najaktivniji sudionik rasprave među redovnicima bio je Čevapović, kao poglavar slavonskih i podunavskih franjevacu. Na tragu sinodalnih zaključaka on je 1829. objavio *Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, koji su sedam desetljeća bili temeljni franjevački zakonik u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Autor u radu na temelju sačuvane sinodalne građe i arhivskog materijala iz franjevačkih samostana Kapistranske provincije, osobito iz budimskog, detaljno analizira sinodalne rasprave i zaključke koji načelno uređuju život Crkve i redovnika kao i one o sržnom programu redovničkog života te naposljetku donosi neriješena sinodalna pitanja i progovara o sudbini sinodalnih zaključaka.

Posljednje poglavlje ove knjige »Čevapovićev novi zakonik *Statuta municipalia* slavonskih i podunavskih franjevacu« bavi se u potpunosti nastankom i značenjem toga dokumenta čiji je autor fra Grga Čevapović, odnosno *Statuta municipalia* njegovo su djelo. Hoško mu u knjizi daje velik prostor s obzirom na njegovo značenje jer su *Statuta municipalia* bila od 1829. do kraja 19. stoljeća temeljni zakonik franjevačkog življenja u Slavoniji, Srijemu i mađarsko-austrijskom Podunavlju. Sam zakonik nastao je u vremenu kasnog jozefinizma te se i u njemu jasno vide tragovi jozefinističkog zakonodavstva, ali predstavljaju i razlaz s vremenom krutog jozefinizma jer se opet vraćaju na opće crkveno i opće franjevačko zakonodavstvo.

U zaključnom osvrtu autor sažima svoje glavne odrednice u prikazivanju fra Grge Čevapovića kao kulturnog djelatnika i osporavatelja kasnog jozefinizma i ranog liberalizma u Slavoniji i Podunavlju.

Ova Hoškova knjiga svojevrsni je nastavak ili, bolje rečeno, nadopuna znanstvenog skupa o Grgi Čevapoviću održanog 1987. godine. Kako je na skupu ponajprije istaknut njegov kulturni i književni rad, ovim je djelom umnogome zaokružena slika o tome iznimnom franjevcu koji je svojim djelovanjem obilježio ne samo kulturni i književni život Hrvatske

u pretpreporodnom razdoblju nego je svjesno i realno pristupio reformi crkvenog života u Ugarskom dijelu Monarhije, ponajprije vođen željom za obnovom franjevačkog života u svojoj provinciji. Svojim književnim i kulturnim radom Čevapović se nadovezao na rad mnogih svojih prethodnika, uglednih članova Franjevačkog reda. Iz tog razloga autor će naglasiti kako su to *dvije bitne dimenzije Čevapovićeva rada i života*.

Daniel Patafta